

سازمان و مدیریت نظام بیمه سلامت در گشوده های منتخب و آیران (رویکردی تطبیقی)

دکتر علی وفایی نجار

مدیریت خدمات بهداشتی درمانی Ph.D.

استادیار دانشکده علوم پرایزرسکی و بهداشت

دانشگاه علوم پزشکی مشهد

جامعه، توجه به توزیع پراکندگی جمعیت در مناطق شهری و روستائی، توجه به توزیع ثروت در جامعه، توجه به پراکندگی مراکز ارایه دهنده مراقبت های بهداشتی درمانی و توجه به توزیع اپیدمیولوژی جمعیت و از همه مهم تر توجه به خدمات مورد نیاز اکثر افراد با محور قراردادن افراد فقیر و گروههای آسیب پذیر می باشد^(۱).

مطالعه و بررسی ابتدایی سیستمهای بیمه ای (پایه و مکمل) در گشوده های مختلف نشان می دهد که در دهه های اخیر سیستمهای بیمه ای با اصلاحات متعددی روبرو بوده است، هر چند که هر گشوده با توجه به شرایط اجتماعی، سیاسی، اجتماعی بهداشتی، جمعیتی و فرهنگی شیوه های مختلفی را تجربه کرده است لیکن این اصلاحات عمده ای با هدف بهبود دسترسی به مراقبتها، فراهم کردن مراقبتهای کیفی و در نهایت پایین نگه داشتن هزینه های مراقبتهای بهداشتی و درمانی همراه بوده است^(۲).

آنچه در این مقاله مورد نقد قرار می گیرد کلیات تحقیق با محوریت ساختار و محتوای نظام های بیمه سلامت با تأکید بر بیمه درمان مکمل (در گشوده های آلمان، امریکا، انگلستان، بلژیک، فرانسه و جمهوری اسلامی ایران) است که به عنوان یکی از اصلی ترین موضوعات سازمان های ارایه دهنده خدمات سلامتی مطرح است که بصورت خلاصه بیان می شود.

اساس انتخاب گشوده ها بر بنیانی طبقه بندي گاردن و نظام های سلامت صورت گرفته است و پیشنهادات ارایه شده نیز با استفاده از تکنیک دلفی و با کمک آزمون های آماری تنظیم گردیده است.

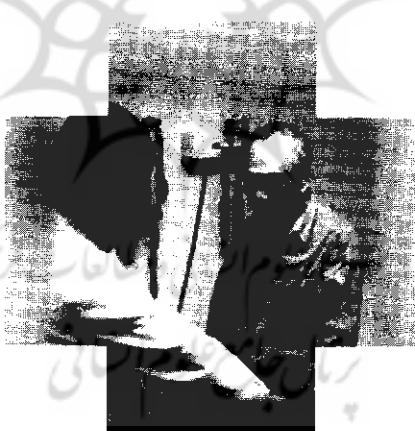
مشارکت افراد و هزینه های بخش سلامت نوع حرکت را در پوشش دهی خدمات مشخص می کند. مقوله بیمه سلامت خود پاسخی به این سوال است که نوع حرکت مشارکت هزینه ای در بخش سلامت چگونه باید باشد؟

توجه به اصل بندیان پرداخت متفاوت و بهره مندی با توجه به نیاز تا حدی تکلیف افراد گشوده را مشخص می کند. به عبارت دیگر با توجه به این اصل است که گروههای

سلامت حقی است همگانی و در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران این اصل به عنوان یکی از اصول اساسی نظام تعیین شده است. در واقع انتظار مردم از دولت ها و تکلیف دولتها نسبت به مردم دغدغه بسیاری از دول در دوران معاصر بوده و می باشد. دیدگاههای جدید بوجود آمده در جامعه اندیشمندان مبنی بر توجه به انسان به عنوان سرمایه های انسانی، مقوله حفظ سلامت را هم از بعد اقتصادی و هم از بعد منطق مهم تر می سازد. این شاید اصلی ترین دلیل وجود دولتها و اختصاص منابع قابل توجه در بخش سلامت شده است. در این میان نوع و چگونگی توزیع منابع در بخش سلامت از موضوعات بسیار بحث انگیز دوران معاصر است. گروهی سلامت را حق طبیعی آحاد جامعه می دانند و دولتها را مکلف به تأمین هزینه های سلامت می دانند، گروهی با محور قراردادن گزینه های هزینه - اثر بخشی و هزینه - منفعت تقسیم و تسهیم منابع در بخش سلامت را مورد توجه قرار داده اند. گروهی از افراد وظیفه دولت را تنها کمک به اشار آسیب پذیر دانسته و گروهی بدون توجه به درآمد مقوله ملیت را محور بحث قرار داده اند^(۳).

دیدگاه هر چه که باشد ایفای نقش دولت وابسته به عناصر کلیدی تاثیر گذار در فرآیند دریافت خدمات است. عدالت در دسترسی به خدمات اولیه خدمات با قیمت مناسب و ارایه خدمات کیفت از مهمترین گزینه هایی است که در این مقوله مطرح است. توجه به این گزینه هاست که مداخله دولت را محقق می کرد.

در این میان نقش هزینه ها و توزیع

با رسیک بالا و پائین و گروههای با درآمد بالا و پایین در بیمه درمان سلامت مطرح می شوند و حرکت مصرف کننده با توجه به نیاز را تعریف می کنند اما این موضوع تکلیف افراد را در برابر یکدیگر بیان می کند. نقش مهم تر و اساسی تر که تکلیف دولتها در مقابل مردم است هنوز جای بحث فراوان دارد.

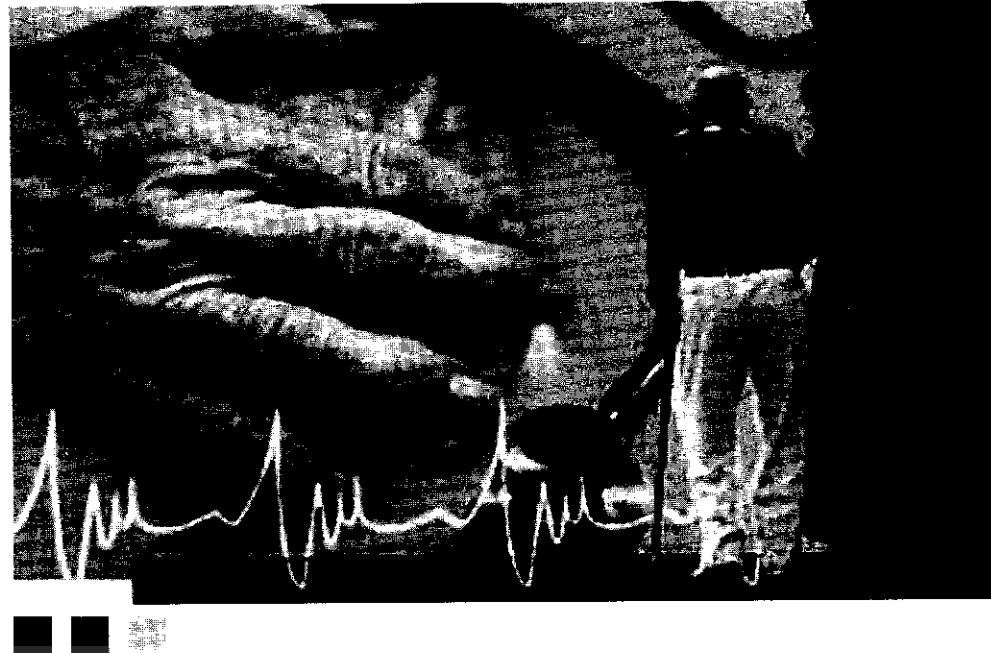
بدون شک تابع حرکت دولت در مشارکت هزینه های سلامت جامعه وابسته به متغیرهایی از جمله توجه به ضوابط هماهنگ، توجه به الگوی بیماری ها در

OBRA بوجود آمده است که افراد ۶۵ ساله به بالا، بیماران مزمن کلیوی را تحت پوشش دارد. مدیکیر در دو بخش A و مدیکیر بخش B ارایه می شود. مدیکیر بخش A خدمات پزشکی را ارایه می نماید و در اختیار بخش خصوصی و بیمه های مکمل قرار دارد. مدیکیر بخش B خدمات بیمارستانی را ارایه می نماید و حق بیمه آن سالیانه معادل ۱۰۰ دلار است.

بیش از ۱۰۰۰ شرکت بیمه ای خصوصی در ایالات متحده فعالیت می کنند و بیمه نامه هایی را به صورت گروهی و فردی ارایه می نمایند. علاوه بر این موارد برنامه های صلیب آبی و سپر آبی و سازمان های مراقبت های مدیریت شده و سازمان های حفظ سلامت نیز در این کشور بطور گسترده ای فعالیت دارند. درین کشور سیستم نظارت و ارزیابی بر سیستم های بیمه ای از طریق سازمان های مستقل غیر انتفاعی صورت می گیرد^(۴).

۱- سازمان و مدیریت بیمه سلامت در انگلستان
در انگلستان کل GDP اختصاص یافته به بخش سلامت ۱۳ درصد است؛ این در حالی است که میزان GDP سرانه ۳۴۶۳۷ دلار آمریکا کاست. در این کشور سهم بخش دولت از کل مخارج بخش سلامت ۹/۷۴ درصد است. میزان پرداخت از جیب بیماران ۴۲/۴ درصد درآمد است. در این کشور کل مخارج سلامت هر فرد ۲۸۲۰ دلار است که ۱۱۱۳ دلار از طریق دولت پرداخت می شود^(۵).

پوشش بیمه ای مکمل در این کشور اختیاری و از نوع خدمتی است. این پوشش هم بصورت فردی و هم بصورت گروهی است. بیمه های خصوصی عموماً ایجاد شده اند تا بتوانند آزادی انتخاب بین گزینه های مختلف را برای مصرف کننده فراهم کنند. بیش از ۱۰ درصد افراد تحت پوشش بیمه خصوصی هستند. بخش خصوصی در قالب دو گروه شرکت های بیمه ای و شرکت های اختیاطی که تحت ضوابط بیکسان فعالیت می کنند، فعالیت می کنند. برخی خدمات خاص خدمات خارج از

سیستم های بیمه ای توسط دولت صورت می گیرد^(۶).

۲- سازمان و مدیریت بیمه سلامت در آمریکا

در آمریکا کل GDP اختصاص یافته ۱۶/۶ درآلمان است. در این کشور سهم بخش دولتی از کل مخارج بخش سلامت ۹/۷۴ درصد است و سهم بخش خصوصی ۱/۲۵ درآلمان است. میزان پرداخت از جیب بیماران ۴۲/۴ درصد درآمد است. در این کشور کل مخارج سلامت هر فرد ۲۸۲۰ دلار است که ۱۱۱۳ دلار از طریق دولت پرداخت می شود^(۷). در این کشور، پوشش بیمه ای مکمل، برای افراد اختیاری و از نوع هزینه های وخدمتی است. این بیمه نامه خدمات مازاد بر تعهد بیمه درمان پایه و یا خدمات تحت پوشش بیمه اجباری با کیفیت بهتر و پوشش افراد خارج از شمول بیمه درمان پایه را پوشش می دهد. ۱۰ درصد جامعه تحت پوشش بیمه خصوصی هستند. بیمه نامه های بیمه درمان مکمل بیش از یک نوع بیمه را پوشش می دهند و ممکن است به بهبود تسهیلات، دسترسی سریعتر و حق انتخاب بیشتر ارائه دهنده (خدمات) منجر گردد. VHI به جای مزایای متقابل بیمه ای، مزایای نقدي فراهم می سازد و افراد اختیاری بیمه شده معمولاً مجبور به پرداخت مستقیم به ارائه دهنده خدمات بوده و متعاقباً توسط سازمان بیمه گر به آنها باز پرداخت می شود. در این کشور سیستم نظارت و ارزیابی بر

☒ سازمان و مدیریت بیمه سلامت در جمهوری اسلامی ایران

میزان GDP اختصاص یافته به بخش سلامت در ایران ۵/۵ درصد و سرانه سلامت در ۱۵۲۵ دلار می‌باشد و سهم دولت در پرداخت هزینه‌های بخش سلامت ۴۶/۳ درصد و سهم بخش خصوصی ۷۵/۷ درصد است که از این میزان ۵۰/۹ درصد در قالب پرداخت از جیب صورت می‌گیرد. میزان دولت برای هر نفر ۱۱۹ دلار از هزینه‌های ۲۵۸ دلاری را پرداخت می‌کند^(۵).

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پژوهشی مسؤولیت سلامت کشور را به عهده دارد. این وزارت توانایی علاوه بر ارایه خدمات سلامتی، مسؤولیت آموزش نیروی متخصص پژوهشی را نیز به عهده دارد. وزارت بهداشت درمان و آموزش پژوهشی از طریق دانشگاه‌های علوم پژوهشی در سراسر کشور فعالیت‌های خود را انجام دهد. نظارت بر کیفیت خدمات از طرف وزارت بهداشت و درمان بطور اخص در مورد بیمارستان‌ها وجود دارد و در صورت وجود نکات در سایر فعالیت‌ها نیز صورت می‌گیرد.

شورای عالی بیمه همگانی خدمات درمانی نیز در فعالیت‌های درمانی از طریق سازمان‌های بیمه‌ای فعالیت‌های مهمی را در مورد فعالیت‌های بیمه‌ای در کشور به انجام می‌رساند. لیست داروها و خدمات تحت پوشش هر ساله توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پژوهشی انجام می‌شود. تعریف خدمات درمانی با همکاری مشترک سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پژوهشی تعیین و در هیات وزیران تصویب می‌شود و سازمان بیمه خدمات درمانی و سازمان تامین اجتماعی و سازمان بیمه خدمات درمانی نیروهای مسلح فعالیت‌های بیمه‌ای را در کشور انجام می‌دهند. کمیته امداد حضرت امام خمینی، سازمان بهزیستی و بنیادهای متعددی در کشور فعالیت‌های حمایتی را انجام می‌دهند. علاوه بر این شرکت‌های بیمه‌ای بازرگانی، بانک‌ها شرکت نفت و شهرداری تهران نیز فعالیت‌های بیمه‌ای را برای کارکنان خود

است که ۱۹۵۱ دلار از طریق دولت پرداخت می‌شود^(۶).

ترکیبی از بخش دولتی و خصوصی در فرانسه فعالیت دارد. بیمه درمان مکمل دولتی برای افراد با بضاعت مالی اندک ارائه می‌شود (انجمن مزایای دوچاره). سیستم نظارت و ارزیابی بر سیستم‌های بیمه‌ای، دولتی است. تلاش‌های اخیر تاکید بر پوشش مساوی بیمه درمان مکمل در بین اقسام مختلف دارد. علت رجوع افراد به بخش خصوصی افزایش نرخ باز پرداخت می‌باشد. تعریف خدمات در مناطق مختلف، تحت ضوابط خاص متفاوت است دستیابی

لیست انتظار بعلاوه برخی از خدمات طب ملی از سوی بیمه درمان خصوصی ارائه می‌شود. ضمن اینکه شرکت‌های خصوصی تابع قوانین دولت می‌باشند^(۷).

☒ سازمان و مدیریت بیمه سلامت در بلژیک

در بلژیک کل GDP اختصاص یافته ۱۳ درصد و GDP سرانه ۲۷۹۳۲ دلار است. در این کشور سهم بخش دولتی از کل مخارج بخش سلامت ۷۱/۷ درصد و سهم بخش خصوصی ۲۸/۳ درصد می‌باشد. میزان پرداخت از جیب بیماران ۵۸/۸ درصد است. در این کشور کل مخارج سلامت هر فرد ۲۴۸۱ دلار است که ۱۷۷۸ دلار آن از طریق دولت پرداخت می‌شود^(۸).

ترکیبی از بخش خصوصی و دولتی در بلژیک فعالیت دارند. بیمه درمان مکمل در خدمات بهداشتی عمده‌تاً توسط انجمن مزایای دوچاره و شرکتهاي بیمه خصوصی عرضه می‌گردد. انجمن مزایای دوچاره به وضوح نقش دوبراپری را براورده می‌کند. از بکسو، آنها بیمه درمان پایه انجام داده و از سویی دیگر، برای اعضای خود بیمه درمان مکمل سازماندهی می‌کنند. اما بخش خصوصی علاوه بر پوشش درمان، سایر خدمات را نیز ارایه می‌دهد. وظیفه اولیه انجمن مزایای دوچاره مشارکت در اجرای بیمه پایه است. ایده این انجمن عرضه خدمت با کیفیت بالا است. بیمه درمان خصوصی، جهت رفع محدودیت‌های بیمه درمان پایه و حفاظت محدود از مشاغل آزاد و ارائه خدمات خاص فعالیت دارد. در این کشور سیستم نظارت و ارزیابی بر سیستم‌های بیمه‌ای از طریق دولت صورت می‌گیرد^(۹).

☒ سازمان و مدیریت بیمه سلامت در فرانسه

درکشور فرانسه کل GDP اختصاص یافته ۱۳ درصد است و GDP سرانه ۲۶۸۰۹ دلار است. در این کشور سهم بخش دولتی از کل مخارج بخش سلامت ۷۶ درصد است و سهم بخش خصوصی ۲۴ درصد است. میزان پرداخت از جیب بیماران افراد ۴۲/۶ درصد است. در این کشور کل مخارج سلامت هر فرد ۲۵۷۶ دلار

میزان GDP اختصاص یافته به بخش سلامت در ایران ۵/۵ درصد و سرانه ۱۵۲۵ دلار می‌باشد و سهم دولت در پرداخت هزینه‌های بخش سلامت ۴۶/۳ درصد و سهم بخش خصوصی ۷۵/۷ درصد است

به بیمه ارتباطی با وضعیت سلامت ندارد. پوشش بیمه‌ای مکمل اختیاری و ازنوع هزینه‌ای است. بیمه درمان مکمل ارائه خدماتی که تحت پوشش بیمه درمان پایه نیست، با تاکید بر کنترل هزینه‌ها و بدون اختلال در کیفیت هزینه‌هارا به عهده دارد. ۸۵ درصد مردم بیمه درمان مکمل خصوصی دارند. میزان پوشش هزینه‌ها بستگی به نوع مراقبت و نوع مرکز درمانی دارد. پرداخت هزینه خدمات از سوی بیمه مکمل به دو صورت پرداخت مستقیم فرانشیز ثابت و پرداخت تفاوت بین قیمت واقعی و تعریف دولتی خدمات می‌باشد. استفاده از مزایای مستلزم گذراندن دوره انتظار و چکاپ سلامتی نمی‌باشد^(۱۰).

مسؤولیت دولت در ارائه خدمات بیمه درمان پایه به تمام جمیعت (پوشش بیمه درمان اجتماعی) دچار فراموشی نشود. بر اساس قوانین و مقررات موجود در جمهوری اسلامی ایران، در حال حاضر انجام هرگونه فعالیت خصوصی در بخش بیمه‌ای و از جمله بیمه‌های درمان مکمل محدود بوده و هیچ موسسه خصوصی اجازه فعالیت آزاد در این بخش را ندارد؛ موسساتی از قبیل بیمه کمک‌رسان نیز، خودارایه خدمات بیمه‌ای نمی‌کنند بلکه بعنوان یک واسطه بین شرکت بیمه و افراد اقدام به عضوگیری می‌کنند و خدمات بیمه در واقع توسط شرکت بیمه ارایه می‌گردند. این مشکل قانونی در حال حاضر اصلی ترین مانع فعالیت بخش غیردولتی (خصوصی) در زمینه بیمه‌های درمان و از جمله بیمه‌های درمان مکمل می‌باشد.

این درحالی است که، بالبودن هزینه‌های تشخیصی و درمانی و رشد فراینده، این هزینه‌ها از یک طرف و تفاوت زیاد موجود، بین تعریفهای خدمات پزشکی در دوبخش دولتی و غیردولتی از طرف دیگر، شرایطی را ایجاد کرده که انگیزه اقتصادی در زمینه فعالیت در بخش بیمه‌های درمان را بسیار کم می‌کند؛ چرا که اگر افراد تمایلی به استفاده از بیمه‌های درمان مکمل داشته باشند به دلیل توقع دریافت خدمات با کیفیت بالاتر و همراه با سایر خدمات جنبی، عدم الزام به قرار گرفتن در نوبت و شرایطی از این قبیل می‌باشد که این گونه خدمات را بیشتر در بخش غیردولتی جستجو می‌کنند که تعریف خدمات در این بخش بسیار بالاتر از بخش دولتی می‌باشد. لذا در صورت وجود گرایش به سمت خصوصی سازی و گسترش فعال بیمه‌های درمان، پیش‌نیاز آن از یک طرف وجود بخش خصوصی فعال در ارایه خدمات درمانی با کیفیت بالا و از طرف دیگر ایجاد تعادل منطقی بین مبلغ سرانه حق بیمه درمان با تعریفهای پزشکی واقعی خواهد بود.

با این اوصاف و با توجه به نظر کارشناسان، برگرفته از تکنیک‌الفنی، موارد زیر در بهبود وضعیت موجود پیشنهاد می‌گردد:

این موضوع ضمن افزایش پرداخت از جیب بیماران در اقساط نیازمند جامعه مشکلات جدی ایجاد می‌کند^(۴). بطور کلی اصل بیمه بر فرآیند مشارکت استوار است. در دیدگاه مشارکت، هر کس باید در حد توان خود در جهت پیشبرد اهداف از قبل طراحی شده گام بردارد. در صنعت بیمه سلامت و خدمات بهداشتی درمانی هدف فراهم کردن شرایطی برای زندگی با کیفیت بالاتر است. این که از نظر سازمان جهانی بهداشت معیارهای زندگی

کیفی بر میزان سواد، مرگ و میر نوزادان و امید به زندگی قرار گرفته است تلفیقی از مشارکت فرهنگ جامعه در جهت رسیدن به عمر طولانی است. بدیهی است که در این راستا، هر کس به نوبه خود در کشور با توجه به مسئولیت خویش گامی در این جهت بر می‌دارد. اگر صنعت بیمه و بخصوص بیمه درمان را در راستای همان صنعت سلامت و

به عنوان یکی از اجزای تکمیل کننده آن تلقی کنیم، به لزوم تقسیم بندی و به عبارتی بهتر، سطح بندی خدمات به معنای تفکیک سطوح خدمتی از بعد نیاز نه از دیدگاه ارائه کنندگان خدمت، معتقد خواهیم شد^(۵). بطور کلی شکاف خدمتی موجود در بیمه‌های پایه و در واقع شکافهایی که در دستیابی بیمه شدگان به خدمات وجود دارد، این نیاز را به وجود می‌آورد که بیمه شدگان بعضی از خدمات را از بخش‌های دیگر تأمین کنند و بیمه درمان مکمل به عنوان پلی این شکاف خدمتی را پوشش داده است و این اصل ریشه شکل گیری نظام‌های بیمه‌ای مکمل در کشورها است^(۶).

در مطالعات تطبیقی بیمه درمان مکمل در هیچ یک از کشورهای بعنوان بیمه درمان جایگزین مطرح نمی‌شوند، به همین دلیل دخالت بیمه درمان مکمل در ارائه خدمات بیمه درمان پایه هنگامی پذیرفته است که

ارایه می‌نمایند. از شهریور سال ۱۳۸۱ بدنبال تصویب قانون شرکت‌های بیمه‌ای خصوصی شرکت‌های چندی در کشور شروع به فعالیت نموده اند. شرکت‌های بیمه‌ای البرز، دانا، ایران و آسیا بیشتر در قالب بیمه‌های درمانی مکمل فعالیت می‌کنند.^(۷)

بحث و نتیجه گیری :

همانطور که ذکر شد از بین کشورهای بررسی شده جمهوری اسلامی ایران کمترین سهم GDP را به خود اختصاص داده است. این در حالی است این وضعیت چندان مناسب نیست. اگر شاخص سهم دولت در پرداخت هزینه‌های بخش سلامت در نظر بگیریم ایران کمترین مشارکت را در بین کشورهای ذکر شده دارد، به عبارتی در ایران کمتر از ۴۷ درصد هزینه‌ها بوسیله دولت و بیش از ۵۱ درصد هزینه‌ها بوسیله مصرف کنندگان پرداخت می‌شود. موارد فوق گویای واضحی به لزوم افزایش

GDP اختصاص یافته به بخش سلامت در کشور است. در صورتی که از منظر بیمه درمان پایه به این موضوع نگریسته شود؛ کم بودن اعتبارات دولت، میزان مزایای مورد تعهد دولت و به تبع آن بیمه‌های درمانی کشور که ماهیتی دولتی دارند کاهش یافته و

9-Besley, T., Hall, J. and Preston I. (1999). The demand for private health insurance: do waiting lists matter? Journal of Public Economics, 72, 155-181.

10- Bircher A. J. (2000). Complementary Health Insurance in Belgium. ISSA, Number, 4.

11-Walsh, David (2001), A new stage in word class struggle ,Health insurance , Complementary in France, Working in papers, Institute of finance.

ارایه دهندهان خدمت، سازمان های بیمه ای، نماینده دولت و بر اساس چک لیست های استاندارد شده صورت پذیرد(۴).

① تفکر حاکم بر ارایه بیمه های درمان مکمل بر اساس اختیاری پرکردن شکافهای خدمتی و هزینه های موجود در خدمات بیمه درمان پایه است. لذا لازم است

شورای عالی سلامت کشور خدمات بیمه درمان پایه را با توجه به اصول پوشش همگانی جامعه، با در نظر گرفتن منابع موجود در بخش سلامت و توان پرداخت مردم تعریف کند و سپس به تعریف تعیین خدمات بیمه درمان مکمل با اولویت بر بیمه های درمان مکمل خدمتی پردازد و اجرای آن را به بخش خصوصی واگذار کند.

② توجه به این نکته لازم است که ارایه خدمات بیمه درمانی مکمل به معنی کاهش پوشش خدمتی و هزینه ای بیمه درمان پایه نیست و در این مورد لازم است، ضمن تدوین الگوی مصرف خدمات پژوهشی با اولویت اشاره آسیب پذیر، به اصولی از جمله اختیاری بودن خدمات، توانایی پرداخت و قابلیت انتخاب اختیاری خدمات تحت پوشش بیمه های درمان مکمل توجه شود.

③ مطالعات تطبیقی نشان می دهد که نقش دولتها در اکثر کشورها سیاستگذاری، قانونگذاری و نظارت بر نحوه ارایه پوشش های بیمه درمان مکمل است، لذا توصیه به ارایه بیمه درمان مکمل بوسیله بخش دولتی نیست.

④ در ارایه پوشش های بیمه درمان مکمل، اصولی از جمله ایجاد فضای رقابتی جهت ارایه خدمات با کیفیت مطلوب تر و با قیمت مناسبتر، آزادی افراد در انتخاب موسسات بیمه گر، مدنظر قرار گیرد. علاوه بر این برای تربیت مدیران، کارشناسان، تحلیلگران مورد نیاز بخش سلامت با استفاده از فارغ التحصیلان رشته های مدیریت و اقتصاد سلامت در یک فاصله زمانی مناسب برنامه ریزی شود.

⑤ نظارت و ارزیابی باید توسط سازمانهای مستقل محلی (هر شهرستان) با ترکیبی از نماینده مصرف کنندگان و نماینده

منابع :
1-احمد پور، محمد حسن (۱۳۸۰) : مطالعه تطبیقی بیمه های مکمل خدمات درمانی در چند کشور و ارائه الگوی مناسب، سازمان بیمه خدمات درمانی، تهران . ۱۳۸۰،

2-زارع ، حسین (۱۳۸۲) : مطالعه تطبیقی روند بیمه همگانی درکشورهای منتخب و ایران و ارایه الگوی مناسب برای ایران . پایان نامه دکترا رشته مدیریت خدمات بهداشتی درمانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات- تهران .

3-کریمی، مظفر (۱۳۸۰) : جایگاه بیمه خدمات درمانی در نظام جامع تامین اجتماعی، فصلنامه تامین اجتماعی سال سوم، شماره دهم .

4-وفایی نجار، علی (۱۳۸۳) : مطالعه تطبیقی شیوه های تعیین بسته های خدمات بیمه درمان مکمل در کشور های منتخب وارایه الگو برای ایران پایان نامه دکترا رشته مدیریت خدمات بهداشتی درمانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات- تهران

5- <http://www.who.int/country>

6- Ruben, p. (2004). Health insurance in Germany. Federal Ministry for health. Bonn.

7- Sheryl A. Like & Lucky A. Jenkins (2001) Life & Health insurance, Principles of health insurance, health insurance underwriting & premium , Chapter21.

8-Boggot, R. (1998).Health and health care in Britain. London: Macmillan Publisher.

